

ANJALAN SEURAKUNNAN SYNTYHISTORIAA

Anjalan kartanolääni ja Wrede-suku

Riian lähellä käydyssä Kirkholman taistelussa 17.9.1605 liivinmaalainen, Ruotsin palvelukseen astunut ratsumestari Henrik Wrede menetti henkensä. Hän luovutti taistelukentällä kuningas Kaarle IX:lle oman hevosensa tämän kaatuneen hevosen tilalle ja pelasti näin hallitsijansa hengen. Tästä kiitollisena kuningas lahjoitti Wreden leskelle Gertud von Ungernille ja heidän lapsilleen Casper ja Carl Henrikinpoika Wredelle koko Elimäen pitäjän, johon kuului mm. Anjalan kylä.

Ote Kaarle IX:n läänityskirjeestä 21.7.1608:

Me Kaarle yhdeksäs Jumalan armosta, ruotsalaisten, gööttalaisten, vendien, suomalaisten, karjalaisten, Norrlannin lappalaisten, kainuulaisten ja Liivinmaan eestien ym. kuningas, teemme tiettäväksi, että koska edesmennyt Henrik Wrede siinä taistelussa, joka käytiin kaksi vuotta sitten Kirkholman luona, jolloin itse henkilökohtaisesti olimme kentällä vihollista vastaan, on menetellyt ei ainoastaan rehellisen kunniallisen sotilaan tavoin, vaan myös sillä hetkellä kun Meidät Meidän oma väkemme jätti, on tullut Meidän avuksemme omine hevosineen, minkä vuoksi hänet sitten surmattiin, sentähden että hänen jälkeenjääneet rakas rouvansa ja lapsensa saivat hyvitystä miehensä ja isänsä ylistettävästä teosta, olemme suosiosta ja armosta lahjoittaneet ja antaneet, kuten Me myös nyt tällä avoimella kirjeellämme lahjoitamme ja annamme hänen jälkeenjääneelle rouvalleen Getrud von Ungernille tämän elinajaksi ja sitten hänen oikeille miespuolisille rintaperillisilleen ja niin heidän jälkeensä perilliseltä perilliselle ikuisiksi ja pysyväksi omaisuudeksi Elimäen neljännekunnan Kymenkartanon läänissä Suomessa ...

Annettu Tukholmassa 21. heinäkuuta 1608

Kaarle

Getrud von Ungern rakennutti Elimäen läänitysalueelleen kolme säteriä eli aatelisten asuinkartanoa

- - Peippola pian läänityksen saannin jälkeen
- - Hämeenkylä 1614 (kuningas Kustaa II Aadolfin vahvistuskirje 26.9.1614)
- - Anjala 1630 (Kustaa II Aadolfin vahvistuskirje 22.5.1630)

Kukin Wrede-suvun kartano siihen liitettyine kylineen muodosti yhden räätärikunnan. Anjalan kartanoon liitetyt kylät olivat säterikylä Anjalan lisäksi Muhniemi, Ummeljoki, Värälä ja Vilppula, jotka jo 1500-luvun lopulla olivat muodostaneet yhtenäisen kokonaisuuden verotuspiirinä.

Anjalan kappelikirkko

Kymijokeen rajoittuva Anjalan seutu kuului asuttamisestaan lähtien vuosisatojen ajan hallinnollisesti Elimäkeen, ollen sen reuna-alue. Pyhtään kirkkolääniin kuuluneen Elimäen ensimmäinen kirkkorakennus (kappeli) valmistui 1571 Peippolan kylään. Elimäen seurakunta sai tuolloin oman papin, jonka virkanimitys oli Pyhtään kappalainen. Kirkolliset toimitukset – jumalanpalvelus, kaste, rippikoulu, hautaus – voitiin nyt Pyhtään sijasta hoitaa Elimäellä. Peippolan kappelikirkon, samoin kuin 1638 rakennetun ja 1678

laajennetun Elimäen nykyisen kirkon rakentamis- ja ylläpitokustannuksiin olivat velvoitettuja myös Anjalan alueen kylät.

Elimäen kirkko palveluineen sijaitsi melko kaukana Anjalasta, joten Anjalan kartanon alustalaiset pyysivät omaa kirkkoa Carl Henrikinpoika Wredeltä. Ennen kuolemaansa 1654 hän antoikin luvan pienen kappelin rakentamiseen kartanon maille. Hänen leskensä Märta Fleming ei asiaa kuitenkaan edistänyt. Vasta Fabian Carlinpoika Wreden aikana 2.5.1692 Viipurin konsistori (tuomiokapituli) teki kirkosta kuninkaalle anomuksen, josta seuraavassa ote:

Emme voi mitä suurimmassa alamaisuudessa jättää teidän Kuninkaallista Majesteettianne tietämättömyyteen siitä, kuinka osa Elimäen pitäjän talonpojista, jotka asuvat lähellä hänen ylhäisyytensä kreivi Fabian Wreden Anjalan tilaa ja kuuluvat sen alle, ovat viime talvena piispan tarkastuksessa anoneet ja samoin äskettäin jättäneet konsistorille kirjallisen pyyntönsä saada rakentaa itselleen pienen kappelin heti kaikki paikan läheisyyteen, mihin myös hyvinmainitun herra kreivin autuas isä kuuluu jo elinaikanaan myöntyneen, mutta hänen kuolemansa johdosta hanke on jäänyt toteutumatta, vaan heistä on tänä aikana huolehdittu jumalanpalveluksella joka kolmas sunnuntai kartanon salissa, joka kuitenkin on aika ahdas ja epämukava.

Kuningas Kaarle XI käsitteli asian nopeasti ja 16.5.1692 päivätty kirje konsistorille on varsinainen Anjalan kappelin perustamisasiakirja, kuten seuraavasta otteesta ilmenee:

Nyt kun asia on alamaissimmin alistettu meidän armollisempaan päätösvaltaamme, kerromme teille, ettei meillä ole mitään muistuttamista asian suhteen, joten suostumme armossa tämän kappelin rakentamiseen ja annamme asianmukaisesti ilmoittaa siitä maaherralle, ja täten tapahtuu se, joka koituu meidän armolliseksi tyytyväisyydeksemme. Ja me jätämme teidät kaikkivaltiaan armollisen Jumalan huomaan.

Tukholmassa toukokuun 16. päivänä 1692

Kaarle

Konsistorin kirjeestä käy myös ilmi, että vuoden 1692 keväällä oli rakennustarvikkeet jo tuotu Anjalaan valmiiksi katsotulle paikalle, pellon keskellä olevalle kumpareelle. Vaikka Ummeljoki ja Vilppula oli vuoden 1680 valtiopäivien päätöksen mukaisesti peruutettu kartanolta takaisin kruunulle, ummeljokelaiset osallistuivat kappelin rakentamiseen Anjalan ja Muhniemen kyläläisten kanssa ja valmiina se seiso i vuonna 1695.

Kappelin ulkomuodosta ja sisustuksesta on säilynyt vain hajatietoja. Kivijalan jäänteiden perusteella se on ollut suorakaiteen muotoinen ja kooltaan ainakin 9 x 13 metriä. Erään käräjäjutun pöytäkirjasta käy ilmi, että vuonna 1702 kappelissa oli lehteri, mutta ei kirkonkelloa eikä alttaritaulua. Saarnastuolia koristivat Henrik Wreden ja Gertrud von Ungernin vaakunat ja nimet, ikkunoita paikkakunnan säätyläisten nimet ja ehkä myös vaakunat. Myös muhniemeläinen Hohti-suku oli lunastanut niihin nimensä aiemman knaappiasemansa perusteella. Vuoden 1728 piispantarkastuksen jälkeen saatiin kappelin kelloksi Elimäen kirkolta pieni kello. Kellotapuli sijaitsi tietävästi Kirkkovuoren laella.

Kappelikirkon inventaarioluettelo vuodelta 1745 on laadittu Elimäellä pidetyn rovastintarkastuksen yhteydessä. Juuri koetun pikkuvihan aikana venäläiset olivat vieneet Elimäen kirkon omaisuutta, joten Anjalasta oli emäkirkolle jouduttu lainaamaan mm.

messupaita. Anjalan kappelin menetyksistä pöytäkirja ei kerro. Inventaarioluettelon mukaan kappelin irtaimisto käsitti seuraavat esineet:

1. sisältä kullattu kalkki
2. vanha puolisolkkinen messukasukka, jossa virkattu risti
3. uusi messukasukka punaista atlassilkkiiä, rouva Backmanin lahjoittama
4. hyvä messupaita
5. sama käyttökelpoinen, lainattu Elimäelle
- 6 kaksi palttinaliinaa alttarikehään
- 7 vyöksi tarkoitettu palttinanauha
- 8 alttarivaate karkeasta palttinasta, vanha
- 9 palttinainen alttaristoola
10. tinamalja
11. pari kynttilänjalkoja
12. öylättirasia rautapellistä
13. uusi silkkinen kalkkiliina
14. vanha kalkkiliina karkeasta palttinasta
15. suomenkielinen käsikirja, lainattu Elimäelle
16. loppuunkulunut karhun talja
17. vanha haavi rahojen keruuseen
18. kello kellotapulissa
19. yhden kannun vetoinen pullo

Anjalan kappelin rakentaminen merkitsi siihen osallistuneille kylille lisää velvollisuuksia ja kustannuksia, sillä näiden oli oman kappelinsa lisäksi edelleen ylläpidettävä sekä Elimäen että Pyhtään kirkkoa. Anjalan kappelin rakentajien oli lisäksi tehtävä päivätyö vuodessa Anjalan kartanoon korvaukseksi siitä, että jumalanpalveluksen joka kolmas sunnuntai toimittava pappi sai vierailupäivinä ylläpidon kartanossa.

1600-luvun lopun katovuodet ja myöhemmät levottomuudet (isoviha 1713–1721, pikkuviha 1742–1743) kiristivät kappelilaisten talouden äärimmilleen, mikä vaikeutti kappelin ylläpitoa. Pikkuviha päättyi Turun rauhaan 7.8.1743 ja Kymijoesta tuli Ruotsin ja Venäjän välinen rajajoki. Nyt sekä Anjala että Elimäki joutuivat Loviisan seurakunnan ja kirkkoherran alaisuuteen, ja Anjalaan liitettiin aiemmin Kymin seurakuntaan kuulunut Ahvion kylä.

Vuoden 1745 piispantarkastuksessa valitettiin kappelikirkon niskahirsien ja erityisesti ikkunoitten alla olevien seinähirsien olevan niin vaurioituneet, että rakennus saattaisi sortua kirkkokansan niskaan. Kappelia yritettiin kuitenkin vielä korjata ja sinne hankittiin uudet ikkunat. Vuoden 1753 piispantarkastuksen jälkeen kolme lautamiestä toimitti kappelin tarkastuksen, jossa seinät todettiin niin rappeutuneiksi, etteivät ne kestäisi moneen kertaan paikatus katon välttämättömä uusimista. Katselmuksen perusteella kappeli todistettiin kärejillä käyttökelvottomaksi. Sen paikkaakin pidettiin huonona, koska sen ympäristö ei sopinut hautausmaaksi.

Ristikirkko Anjalaan

Kappelilaiset lupasivat rakentaa sopivampaan paikkaan uuden ristikirkon, mikäli rahavarat sen suinkin sallisivat. Kirkon hyväksi päätettiin anoa valtakunnallista kolehtia ja pyydettiin tähän piispan ja konsistorin tukea. Tuomiokapituli anoi kolehtia ensimmäisen kerran vuonna 1753, mutta vasta neljännen anomuksen jälkeen vuonna 1764 kuningas Aadolf Fredrik hyväksyi yleisen, ehdollisen kolehdin keräämisen koko valtakunnassa. Kirkon suunnittelu ja rakentaminen oli kuitenkin aloitettu jo 1753.

Kappeliseurakunnan vanhimmat neuvottelivat Loviisan ja Elimäen kirkkoherran ja kruununvoudin kanssa ja uuden kirkon paikaksi saatiin tienristeys, josta lähtivät tiet Elimäelle, Ummeljoen kautta Kelttiin ja Kymijoen ylityspaikalle Anjalassa. Paikka oli keskeinen ja lähellä Henrik Jakob Wreden omistamaa Anjalan kartanoa, jonka maihin se kuului. Uuden kirkon rakennustöihin osallistuivat Anjalan, Ummeljoen, Muhniemen ja Ahvion kylät. Kirkko rakennettiin kappelilaisten omilla ja Elimäen ja Loviisan kirkoilta lainatuilla varoilla. Vanhasta kappelikirkosta uuteen kirkkoon tuotiin saarnastuoli. Irtaimisto lienee aluksi melko tarkkaan vastannut vuoden 1745 inventaarioluettelo. Kirkko valmistui ilmeisesti vuoden 1756 alussa ja ensimmäinen penkkijärjestys laadittiin 1.11.1756.

Vanha, täysin palvellut kappelikirkko ilmeisesti purettiin ja vain kivijalka jäi muistuttamaan Anjalan oman seurakuntaelämän alkuvaiheista.

Pappi ja lukkari

Vaikka Anjalaan saatiin kappelikirkko ja myöhemmin uusi ristikirkko, omaa pappia tai kappalaista ei kuitenkaan saatu ennen vuotta 1789. Elimäeltä saapuva pappi piti jumalanpalvelukset edelleen joka kolmas sunnuntai ja tiettyinä juhlapyhinä.

Anjalalainen lukkari huolehti kirkkorakennuksesta, avasi ja sulki sen ovet ja avusti pappia erilaisissa toimissa. Lukkari on kirkon vanha ammattinimike, joka tulee ruotsinkielen sanasta klockare, kellojen soittaja. Kellojen soitto tuli Anjalan lukkarin tehtäväksi 1728, kun Elimäeltä saatiin pieni kirkonkello tapuliin.

Papin ja lukkarin tehtäviin kuului myös varhainen kansanopetus, joka sisälsi lukutaitoa ja uskonoppia.

Hautausmaat

Anjalalaisten hautausmaa sijaitsi Elimäen kirkolla eikä Anjalan kappelin valmistuminen tuonut tähän muutosta. Suurten kuolonvuosien 1695–1697 aikana vainajia kuitenkin haudattiin Anjalan kappelin läheisyyteen. Vuoden 1697 kesäkäräjillä päätettiin, että vaatimus viedä vainajat Elimäelle oli silloisissa olosuhteissa kohtuuton. Laittomasta hautauksesta syytettyjä ei rangaistu, mutta heidät määrättiin elinolojen parannuttua toimittamaan vainajansa Elimäen kirkkomaahan. Tämän jälkeen vainajien hautaaminen Anjalaan ankarasti kiellettiin.

Vuoden 1728 piispantarkastuksessa kappelilaiset valittivat vainajiensa viemisen Elimäen kirkolle asti olevan miltei mahdotonta, jolloin piispa antoi heille luvan haudata Anjalaan, sillä ehdolla, ettei hautoja kaiveta ilman Elimäen kirkkoherran lupaa. Alue ei kuitenkaan

ollut sopiva hautausmaaksi, sillä kaivetut haudat täyttyivät vedellä, ja vainajat oli taas vietävä Elimäelle. Tilapäinen hautausmaa jäi unohduksiin, kunnes vuonna 1936 suojeluskunta ryhtyi tekemään urheilukenttää Ummeljoelle menevän maantien ja vanhan kappelipaikan välille. Salaojituksessa löydettiin luita ja arkkujen jäännöksiä, mistä tehtiin ilmoitus Muinaistieteelliselle toimikunnalle.

Myöskään Anjalan uuden kirkon kirkkotarha ei ollut sopiva hautausmaaksi. Haudoista ei saatu riittävän syviä ja vuonna 1776 hautaaminen sinne kiellettiin. Tämän jälkeen Wrede-suku antoi luvan hautauksiin omalle Kirkkovuorelle suunnitellulle hautausmaalleen. Alue aidattiin yhteisvoimin ja 1.6.1783 Kirkkovuoren hautausmaa vihittiin käyttöön. Tässä kalmistossa lepää Wrede-suvun vainajien lisäksi pappeja, opettajia, maanviljelijöitä, itsellisiä, muonamiehiä, piikoja ja renkejä – ihmisiä kaikista silloisista yhteiskuntaluokista.

Vuonna 1885 Kirkkovuoren hautausmaa todettiin ahtaaksi. Uusi hautausmaa perustettiin kirkolta länteen Kalmankallion liepeille ja otettiin käyttöön 1898. Tämäkin alue jäi pian pieneksi ja Muhniemelle Luiskarin kankaalle perustettiin uusi hautausmaa vuonna 1937. Muhniemen siunauskappeli Regina-kappeli vihittiin käyttöön vuonna 1952.

Lähteet

Oksanen, Eeva-Liisa: Anjalan historia. Myllykoski 1981 (Myllykosken Kirjapaino Oy).

Oksanen, Eeva-Liisa & Oksanen, Markku: Ajasta aikaan. Anjalan kirkko 1756-2006, Anjalan seurakunta vuoteen 1998. Keuruu 2006 (Otavan kirjapaino Oy).